بررسی‌های تاکسونومیک یک قبیله ماش[۱] از تیره بقولات در استان‌های خراسان

یاسمین ناصح و حکمت صفوی: دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

در این مقاله قبیله ماش[۱] از تیره بقولات[۲] بررسی تاکسونومیک می‌شود. این قبیله شامل جنس‌های نخود[۳]، ماش[٤]، خلر[٥]، عدس[٦] و نخود فرنگی[۷] است. وجود مجموعه با ارزشی از این گیاهان در هرباریوم دانشگاه فردوسی مشهد (FUMH) که بالغ بر ۳۵۰ نمونه هستند سبب شد تا مروری بر شناخت دقیق آن‌ها صورت گیرد. حاصل این تحقیق ارائه کلید شناسایی اختصاصی و پراکنش این گیاهان در استان‌های خراسان و گزارش جدیدی از ۹ گونه از این قبیله به نام‌های *سیسر کرمانس*، *ویسیا وریابیلیس*، *ویسیا کاپادوسیکا*، *ویسیا ترونکاتولا*، *لنز کولیناریس*، *لاتیروس پراتنسیس*، *لاتیروس اسفناریکوس* برای فلور خراسان است. همچنین پیشنهاد می‌شود *ویسیا سودوکاسوبیکا* با *ویسیا ونولوزا* مترادف شود.

مقدمه

تیره بقولات با حدود ۴۳۰ جنس و ۱۳۰۰ گونه تقریباً دومین تیره مهم گیاهان گلدار است که گیاهان متعلق به آن در رژیم غذایی انسان نقش عمده‌ای دارند. *قبیله ماش* یکی از قبیله‌های مهم متعلق به این خانواده که شامل جنس‌های *نخود*، *ماش*، *خلر*، *عدس* و *نخود فرنگی* است که از جنس‌های مهم زراعی در دنیاست. علاوه بر اهمیت این جنس‌ها به‌عنوان منبع عمده پروتئین گیاهی در برنامه غذایی انسان، بسیاری از گونه‌های آن‌ها در صنعت داروسازی استفاده دارند و حتی تعدادی از آن‌ها به عنوان علف هرز برای سایر گونه‌های گیاهی شناخته شده‌اند. در ایران نیز جنس‌های متعلق به این قبیله دارای پراکندگی نسبتاً وسیعی هستند؛ به طوری که بر طبق گزارش‌های موجود در منابع معتبر ۴۰ گونه *ماش*، ۹ گونه *نخود*، ۲۲ گونه *خلر*، ۳ گونه *عدس* و ۲ گونه *نخود فرنگی* به صورت خودرو در بخش‌های مختلف کشور مشاهده می‌شوند.

بررسی تاکسونومیک" قبیله ماش" را در نقاط مختلف دنیا گیاهشناسان برجسته صورت داده‌اند که حاصل این بررسی‌ها در فلورهای کشورهای مختلف به چاپ رسیده است. ازمهم‌ترین آن‌ها می‌توان به فلور شوروی (کوماروف ۱۹۴۸)، فلور اروپا(توتین ۱۹۶۸)، فلور ترکیه(دیویس ۱۹۷۰)، فلور فلسطین(زهری ۱۹۷۲) و

۱-*Vicieae* ۲-*Fabaceae* ۳-*Cicer* ٤-*Vicia* ٥-*Lathyrus* ٦–*Lens* ۷-*Pisum*

دریافت ۸٦/۰۲/٥ پذیرش ۸٦/۹/۱۱

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

فلورعراق(تازند ۱۹۷۴) اشاره کرد.

اولین بررسی‌های صورت گرفته بر روی گونه‌های این قبیله در ایران را ادموند بواسیه گیاه شناس سوئیسی صورت داده است. که حاصل آن در فلور شرق(۱۸۷۲) به چاپ رسیده است. آخرین بررسی‌ها در فلورا ایرانیکا (رشینگر ۱۹۷۹) و فلور ایران(اسدی۲۰۰۱) انجام گرفته است.

شرح قبیله

اعضای متعلق به این قبیله گیاهانی علفی، یک‌ساله یا چند ساله، کوتاه یا بلند و بالارونده هستند، دارای برگ‌های معمولاً شانه‌ای زوج و گاهی بدون برگچه‌اند. وجود گوشواره‌های برگ مانند و جدا و دمبرگ اولیه و فاقد گوشوارک از ویژگی‌های بارز آن‌هاست. محور برگی منتهی به پیچک یا سیخک یا به ندرت برگچه است. گل‌ها مجتمع درگل‌آذین‌های خوشه‌ای پرگل یا کم‌گل یا منفرد قرار دارند. پرچم‌ها دو یا یک دسته‌ای با بساک‌های لرزان و پشت چسب هستند. خامه به طور کامل و یا در یک طرف کرکی یا بدون کرک است. میوه نیام، معمولاً غیربند بند و شکوفا ودانه‌ها با فونیکول توسعه یافته در بالای ناف هستند.

روش بررسی

بالغ بر ۳۵۰ نمونه هرباریومی موجود در هرباریوم پژوهشکدهٔ علوم گیاهی دانشگاه فردوسی مشهد (FUMH) بر اساس منابع فلوری موجود برمبنای ویژگی‌های مورفولوژیک مورد بررسی و بازنگری قرار گرفتند. همچنین جمع آوری‌های جدید درحین انجام بررسی‌ها از نقاط مختلف استان‌های خراسان صورت گرفت. نمونه‌های موجود در هرباریوم شناسایی ونام‌گذاری شدند و در نهایت، کلید شناسایی برای شناخت گونه‌های هر جنس ارائه شد.

کلید شناسایی جنس‌های قبیله Vicieae

۱. برگ با کرک‌های غده‌ای، برگچه‌ها دارای دندانه‌های ریز، خامه نخی، بدون کرک.....**1. Cicer**

- برگ بدون کرک‌های غده‌ای، برگچه‌ها کامل. خامه تخت، به طور کامل و یا در قسمتی کرک دار..... ۲

۲. نیام پهن، تخت، دارای ۱ تا ۲ و به‌ندرت ۳ دانه عدسی شکل. مادگی کم‌تر از ۵ میلی‌متر.....**3. Lens**

- نیام باریک و دراز، دارای بیش از ۳ دانه کروی یا تقریباً کروی تا عدسی‌شکل. مادگی بیش از ۵ میلی‌متر ۳

۳. لوله حاصل از پیوستن پرچم‌ها در انتها مورب. خامه در دو طرف کرکدار و یا در سطح پایینی با کرک‌های بلند. ساقه بدون بال.....**2.Vicia**

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

- لوله حاصل از پیوستن پرچم‌ها در انتها بریده. خامه فقط در سطح بالایی کرکدار. ساقه بال‌دار و یا بدون بال.....**4. Lathyrus**

نخود(1.Cicer)

گیاهانی یک‌ساله یا چندساله، علفی یا نیمه بوته ای، گاهی کوژ شکل، پوشیده از کرک‌های ترشحی و ساده یا فاقد کرک. ساقه در یک‌ساله‌ها افراشته، منشعب از قاعده یا وسط، چندساله‌ها نیمه‌افراشته یا افراشته، همیشه منشعب. گوشواره‌ها کوچک یا بزرگ به‌طول برگچه‌ها. برگ‌ها شانه‌ای فرد یا زوج، محور برگی منتهی به برگچه یا سیخک یا پیچک. گل‌آذین همیشه در محور برگ‌های بالایی، اما تقریباً همیشه کوتاه تر از آن‌ها، ۱ تا ۳ به ندرت ۵ گلی، جام گل بلندتر از کاسه، ارغوانی، بنفش، قرمز، آبی یا سفید. نیام تخم مرغی تا مستطیلی - بیضوی، واژ تخم مرغی یا بیضی کشیده یا لوزوی کم و بیش پهن، سطح پشتی متورم یا اندکی زورقی، سطح شکمی متورم یا پهن شده، شکوفا.

کلید شناسایی گونه‌های جنس Cicer

۱. گیاه یک‌ساله ۲

- گیاه چند ساله ۳

۲. برگها سه برچه‌ای.....**2. C. chorassanicum**

- برگ‌ها دارای بیش از ۲ تا ۳ جفت برگچه.....**1. C. arietinum**

۳. محور برگی منتهی به یک پیچک یا برچه.....**3.C. kermanense**

- محور برگی منتهی به یک سیخک سخت.....**4. C. tragacanthoides**

پراکندگی در ایران: غرب، مرکز، شمال شرق، شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: تخت میرزا،۲۲۰۰متر، ۱۳٦٥/٤/۱۱، جوهرچی و زنگویی ۱۳۷۱٤. **پراکندگی در خراسان رضوی: فاروج:** بین تبریان و چورکخانه(اولنگ)،۲۱۰۰متر، ۱۳٦٥/٤/۱۲، جوهرچی و زنگویی ۱۳۷٥٤.- **مشهد:** به سمت مغان، شمال سربرج،۱٤٥۰متر،۱۳۷۱/۳/۳۱، جوهرچی و زنگویی ۲۱۹۸٤.- **کاشمر:** ده قلعه جوق،۱۳٦۰/۳/٦، ذکایی وجوهرچی۹۸۳.- **تربت جام:** ۳ کیلومتری تایباد، ۱۰٥۰ متر، ۱۳٦۹/۱/۱۹، فقیه‌نیا و زنگویی ۱۸۲۱٥.

2. C. chorassanicum (Boiss.) M.Pop.

پراکندگی در ایران: غرب، مرکز، شرق و جنوب.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

پراکندگی در خراسان رضوی: نیشابور: درود، ۱۸۰۰متر، ۱۳۶۲/۲/۲۳، جوهرچی ۱۰۲۱۴؛ خروعلیا، ۱۶۵۰ متر، ۱۳۶۹/۲/۲۹، جوهرچی و زنگویی.- **کاشمر:** شمال بهاریه، ۱۳۵۰متر، ۱۳۷۵/۲/۱۸، پاریاب وحمیدی ۵۰۴۲؛ ده کیلومتری شمال کاشمر، جاده ریوش، ۱/۲/ ۱۳۶۹، جوهرچی و زنگویی۱۲۶۱۶؛ شمال سرحوضک، کلاته روحانی، ۱۱۰۰متر،آیت‌الهی و جوهرچی ۱۰۹۶۹؛ ۱۵ کیلومتری جاده کاشمر به نیشابور، ۱۵۰۰ متر، ۱۳۶۹/۲/۱۷، فقیه‌نیا و زنگویی ۱۸۴۴۷.- **تربت حیدریه:** نرسیده به کامه، ۱۶۰۰متر، ۱۳۷۳، پاریاب و موسوی۳۰۰۵.

3. C. kermanense Bornm.

پراکندگی در ایران: غرب، مرکز، شمال شرق ، شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان جنوبی: بیرجند: ارتفاعات اسفزار به‌مسک، ۲۳۰۰متر، ۱۳۷۷/۲/۱۱، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۰۲۹۶؛ مسک، ۲۱۰۰ متر، ۱۳۷۷/۲/۱۱، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۰۳۲۳؛ بین اسفزار و در میان، کوه‌های بندر، ۲۵۰۰ متر، ۱۳۶۴/۲/۱، آیت‌الهی و زنگویی۱۲۱۰۱.

4. C. tragacanthoides Jaub. & Spach

کلید واریته‌ها

- گیاه کوتاه، کم وبیش چوبی، بالشتکی؛ محور ساقه سخت، تقریباً درهم، تا ۲۰ سانتی‌متر ارتفاع. برگ‌ها به طول تا ۶ سانتی‌متر. گل‌ها به طول ۱۸ تا ۲۲ میلی‌متر. var. **tragacanthoides**
- گیاه برافراشته، به میزان کمی چوبی شده، غیربالشتکی؛ ساقه کمی سخت، تا ۳۵ سانتی‌متر ارتفاع. برگ‌ها به طول تا ۹ سانتی‌متر. گل‌ها به طول تا ۲۵ سانتی‌متر. var. **turcomanicum**

-- var. **tragacanthoides**

پراکندگی در ایران: شمال، غرب، مرکز، شمال شرق، شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان رضوی: چناران: کوه‌های بینالود، بین چشمه سبز و بوژان، ۱۳۶۴/۴/۲۵، راشد و آیت‌الهی۱۳۴۰۳؛ کوه‌های هزار مسجد، زوخراب، ۲۴۰۰متر، ۱۳۷۹/۳/۲۹، حجت و زنگویی۳۲۹۳۴.- **مشهد:** کوه‌های مج، ۱۸۰۰متر، ۱۳۸۰/۲/۲۷، جوهرچی ۳۳۵۷۹؛ کوه‌های زشک، ۲۳۰۰متر، ۱۳۸۰/۴/۲، جوهرچی ۳۳۸۰۷؛ شمال غربی مارشک، ارتفاعات هزار مسجد، ۲۵۰۰متر، ۱۳۷۵/۴/۴، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۷۵۷۹.

--var. **turcomanicum** M.Pop.

پراکندگی در ایران: شمال شرق.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

پراکندگی در خراسان شمالی: اسفراین: قله کوه شاه جهان، اطراف یخچال، ۲۷۵۰متر،۱۳۷۳/٤/٥، زنگویی و حسین‌زاده ۲٤۳۰٦.- **شیروان:** به سمت نامانلو، پالکانلو،۱٦۰۰متر،۱۳۷۷/۳/۱۹، فقیه‌نیا و زنگویی۳۱٤۳٤.
پراکندگی در خراسان رضوی: چناران: فریزی به کوه‌های بینالود، دهنه جاجی، ۱۷۰۰متر، ۱۳۷۳/۳/۱۱، فقیه‌نیا و مهرور ۲٤۰۸۷؛ میان مرغ، ۱٤۰۰ تا ۱٤٥۰ متر، ۱۳۷٤/۳/۲۱، رافعی و زنگویی ۲٥۷٥۷.- **مشهد:** کوه‌های کنگ، ۲۱۰۰ متر، ۱۳۷۰/٥/۱٤، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۹۸۹؛ بین کریم آباد و هزار مسجد، ۲٤٥۰ متر، ۱۳٦٦/٥/۱۱، جوهرچی و زنگویی ۱٥٦۹٤؛ مغان، کوه‌های بعد از غار، ۱۹۰۰متر، ۱۳٦۹/۳/۱۲، فقیه‌نیا و زنگویی۱۸۷۱۹؛ بخش شمالی ارتفاعات بینالود، زشک،۱۸۰۰متر، ۱۳٦۷/٤/۲۳، ثقفی، رمضانی و پژمان ۲٦٦؛ پیوه ژن، کوه‌های بینالود، ۲۱۰۰ متر، ۱۳۷۱/٥/٦، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۲۳٤٤؛ جنوب شرقی کلات نادری، روستای اورتکند، خان زو،۱٤٥۰ تا۱۷۰۰متر، ۱۳۷٥/۳/۲۷، رافعی و زنگویی ۲۷۳۰٦.- **نیشابور:** سرولایت، کوه‌های شرقی چکنه علیا، ۱۷٥۰متر، ۱۳٦۹/۲/۲۳، جوهرچی و فقیه‌نیا ۱۸٥۰۲.

ماشک(2. Vicia)

گیاهانی علفی، یک‌ساله، دو ساله یا چند ساله، به‌ندرت بوته‌ای، ایستاده یا پیچان و بالارونده به کمک پیچک‌ها، به‌ندرت نیمه ایستاده. فاقد غده، بدون کرک یا کم‌کرک یا پوشیده از کرک‌های پشم مانند نمدی. گوشواره‌ها علفی، اغلب نیمه تبرزینی یا تخم مرغی؛ محور برگی منتهی به پیچک ساده یا منشعب، گاهی با سیخک‌های افراشته، برگ‌ها اغلب شانه‌ای زوج، به‌ندرت شانه‌ای. گل‌آذین خوشه محوری، با یا بدون دمگل‌آذین، بلندتر یا برابر طول برگ‌ها، حامل یک یا تعداد زیادی گل. خامه خطی، فشرده در بخش پشتی یا جانبی یا بدون فشردگی، خمیده، در قسمت بالا و نزدیک به انتها در یک یا تمام جهات پوشیده از کرک یا خیلی به‌ندرت در بخش شکمی بدون کرک. میوه نیام فشرده، گاهی دانه تسبیحی، مستطیلی یا خطی، اغلب پایکدار، کرکدار یا به‌ندرت باکرک‌های غده‌ای، شکوفا.

کلید شناسایی گونه‌های جنس Vicia

۱. برگ‌ها بدون پیچک؛ محور برگی منتهی به‌سیخک یا برگچه ۲
- برگ‌ها پیچک‌دار؛ محور برگی منتهی به پیچک ساده یا منشعب..... ٤
۲. میوه در فواصل دانه‌ها فشرده (دانه تسبیحی). درفش به‌طول حداکثر ۸ میلی‌متر..... **7. V. ervilia**
- میوه در فواصل دانه‌ها غیر فشرده. درفش به‌طول حداقل ۱۷ میلی‌متر.....۳
۳. گیاه یک‌ساله، برگ‌ها منتهی به برگچه انتهایی، برگچه ۳ تا ٥ جفت.....**2.V. subvillosa**
- گیاه چند ساله ، برگ‌ها منتهی به نوک کوتاه به ندرت برگچه انتهایی، برگچه ۸ تا ۱۳ جفت.....
8.V. truncatula.....

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

٤. دمگل‌آذین به‌طول حداقل ٢٠ میلی‌متر ٥

- دمگل‌آذین به‌طول حداکثر ٥ میلی‌متر یا فاقد دمگل‌آذین ٩

٥. برگچه‌ها تخم مرغی پهن به‌عرض حداقل ٥ میلی‌متر، چرمی..... **1. V. venulosa**

- برگچه‌ها مستطیلی - خطی تا خطی، غیر چرمی ٦

٦. گل‌آذین خوشه چندگلی ٧

- گل‌آذین یک به‌ندرت ٢ گلی ٨

٧. دندانه‌های پایینی کاسه بلندتر یا برابر طول لوله. پهنک درفش از ناخنک آن کوتاه تر ..... **4.V. villosa**

- دندانه‌های پایینی کاسه کوتاه تر از طول لوله. پهنک درفش تقریباً برابر ناخنک آن . ... **3. V. variabilis**

٨. کاسه با دهانه مورب و کرک دار. برگچه‌ها ٤ تا ٨ جفت، نوک گرد یا چاله‌دار. دمگل‌آذین کوتاه تر از برگ..... **6.V. cappadocica**

- کاسه با دهانه غیر مورب و بدون کرک. برگچه‌ها ٢ تا ٤ به‌ندرت تا ٥ جفت. دمگل‌آذین بلندتر از برگ ..... **5. V. monantha**

٩ – دمگل روی یک دمگل‌آذین کوتاه.....١٠

- بدون دمگل‌آذین و دمگل مستقیماً متصل به محور برگ..... **10. V. peregrina**

١٠. کاسه لوله‌ای با دندانه‌های کم و بیش برابر، دهانه کاسه صاف ..... **11. V. sativa**

- کاسه استکانی با دندانه‌های نابرابر، دهانه کاسه مایل یا مورب ..... **9. V. hyrcanica**

1.V. venulos Boiss. & Hohen.

پراکندگی در ایران: مرکز، شمال شرق و شرق.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: غرب گیفان، کیلومتر ١٢جاده گیفان به ایزمان،١٧٠٠ متر، ١٣٧٥/٣/٢٢، رافعی و زنگویی٢٧٢٢٧؛ گیفان،١٣٠٠ تا١٤٠٠ متر،١٣٧٠/٣/٢٦، جوهرچی و زنگویی٢٠٧٦٢؛ گیفان، کوه‌های می‌سی‌نو،١٣٦٠/٦/٦، وهاب‌زاده ٩٧؛ نوده به اسفیدان، کیلومتر٦، ١٥٠٠متر، ١٣٧٧/٣/٢٤، رافعی و زنگویی ٣١٥٥٩؛ بین حصار و فیروزه، ١٨٠٠متر، ١٣٧٢/٤/١٣، فقیه‌نیا و زنگویی ٢٣٥٢٧؛ شرق رباط قره‌بیل، کیلومتر١٠جاده جاجرم، ١٥٠٠متر، ١٣٧٧/٣/٨، حجت و زنگویی ٣١٠٧١.- **اسفراین:** سارمران، دره جوز، ١٥٠٠ متر، ١٣٧٧/٣/٢٧، رافعی و زنگویی ٣١٧٤٧؛ ساری‌گل، ارتفاعات تنگه باباقدرت، ١٧٠٠متر ١٣٧٧/٣/٢٦، رافعی و زنگویی ٣١٦٣٤.- **شیروان:** به سمت باجگیران، الخاص، ١٨٠٠ متر، ١٣٧٧/٣/١٩، فقیه‌نیا و زنگویی ٣١٤٦٣؛ نامانلو، پالکانلو، ١٦٠٠ متر، ١٣٧٧/٣/١٩ ، فقیه‌نیا و زنگویی ٣١٤٢٧؛ **فاروج:** فاروج به اوغاز کهنه، کوه‌های قلعه صفا، ١٧٥٠ متر، ١٣٧٦/٤/٢، فقیه‌نیا و زنگویی ٢٩٣٥٦؛ شمال فاروج،

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

بین دربند و قرچه،۱٤۰۰ متر،۱۳۷۷/۳/۱٦، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۱۲۳۳؛ کوه‌های گوگانلو، ۱٦۵۰متر/۱۳۷۵/۳/، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۷۵۰۳.

پراکندگی در خراسان رضوی: قوچان: جنوب باجگیران، ارتفاعات بین دربادام و شمخال، ۱۷۰۰ متر، ۱۳۷۲/٤/٤، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۳٤۳٤؛ جاده دربادام به باجگیران، ۳۰ کیلومتری باجگیران، ۱۸۰۰ متر، ۱۳۷۱/٤/۲٤، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۲۲۱۲؛ دوراهی جاده جدید درگز، ۱٦۵۰متر، ۱۳۷۰/۳/۷، جوهرچی و زنگویی ۲۰۵۲٦؛ ۲۵ کیلومتری باجگیران، بعداز امامقلی، امامزاده رحمان معروف به امامباد، ۱٦۰۰ متر، ۲۹ /۱۳٦۸/۳، فقیه‌نیا و زنگویی۱۷۷۳۰؛ بین امامقلی و دوراهی امامباد، زو، ۱٤۵۰ متر،۱۳٦۷/۳/۲۳، جوهرچی و زنگویی ۱٦۸۸۸؛ بین باجگیران و امامقلی، ۱۵ کیلومتری باجگیران، ۱۷۵۰ متر، ۱۳٦۹/٤/٤، فقیه‌نیا و زنگویی ۱۸۸۱۲.- **چناران:** رادکان، کوه‌های مریچگان،۱٦۰۰متر، ۱۳٦٤/۲/۲۲، آیت‌الهی و زنگویی۱۲۷۷٤- **مشهد:** جنوب شرقی کلات نادری، روستای اورتکند، خان زو، ۱٤۵۰تا۱۷۰۰متر، ۱۳۷۵/۳/۲۷، رافعی و زنگویی ۲۷۳۱۱.

2.V. subvillosa (Ledeb.)Boiss.

پراکندگی در ایران: شمال، غرب، مرکز، شمال شرق، شرق و جنوب.

پراکندگی درخراسان شمالی: بجنورد: قلعه شیخ به سرخ زو، ۱۳۰۰ متر، ۱۳۷۱/۲/۲۰، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۱٦۸۵؛ ۱۲ کیلومتری شمال گرمه، ۱۰۵۰ متر، ۱۳٦۷/۲/۲۵، جوهرچی و زنگویی ۱٦٦۰۸؛ کیلومتر۳جاده جاجرم از مسیر چمن بید به رباط قره‌بیل، ۱٤۰۰ متر، ۱۳۷۱/۲/۳۱،فقیه‌نیا و زنگویی ۲۱۷۱۹؛ رباط قره‌بیل، ارتفاعات سرا،۱٦۰۰متر،۱۳۷۷/۲/۲۲، موسوی و عسگرزاده ۷۸۵٤.- **اسفراین:** گریوان، ۱۸۰۰ متر، ۱۳۷۰/۲/۲۳، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۱۳۹.- **شیروان:** ایستگاه تحقیقات دیم خراسان، سیساب، ۱٤۵۰متر، ۱۳٦۷/۱/۲۰، راشد و زنگویی ۱٦۰٤٦.

پراکندگی در خراسان رضوی: قوچان: زو، نزدیک دوراهی باجگیران، ۱٦۵۰ متر، ۱۳٦۷/۲/۱۲، جوهرچی و زنگویی ۱٦۵۲۰؛ جنگل علی بلاغ، ۱۷۰۰ متر، ۱۳۸۰/۲/۳، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۳۳۵٤.- **درگز:** کیلومتر ۷۰، منطقه حفاظت شده پارک ملی تندوره، ۱٦۰۰ متر، ۱۳۷۵/۳/۲، موسوی و پاریاب ۵۵۰۹ ؛ پارک ملی تندوره، کوه شکرآب، ۲۳۰۰ متر، ۱۳۷۰/۳/٦، جوهرچی و زنگویی ۲۰٤۳۸؛ تندوره، بین شکرآب و چهل‌میر، ۱۰۰۰ تا ۲۳۰۰ متر،۱۳۷۰/۳/٦، جوهرچی و زنگویی۲۰۵۰۸؛۷۰ کیلومتری‌جاده درگز به‌سمت قوچان،۱٦۰۰ متر، ۱۳۸۰/۲/۳، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۳۳۲۹.- **چناران:** ارتفاعات اخلمد، روستای اخلمد، ۱۸۲۰ متر، ۱۳۸۰/۲/۳۰، شاد، وفایی و پژمان ۱۰۷؛ گلمکان، ارتفاعات رودخانه اسجیل،۱۵۰۰متر، ۱۳٦٤/۲/۱٤، جوهرچی ۱۲۵۵۱؛

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

دو کیلومتری فریزی، ۱۵۰۰ متر، ۱۳۶۱/۱/۳۱، قرشی الحسینیG ۱٤٦۲.- **مشهد:** کوه‌های غار مغان، ۱۹۰۰ متر، ۱۳۷۰/۲/۳۱، فقیه‌نیا و زنگویی۲۰۳۸۳، ۲۰۳۸۴، ۲۰۳۸٦؛ پیوه ژن ۲۱۰۰ متر، ۱۳٦۲/۲/۲۳، راشد و رضایی ۱۰۲٤۱؛ پیوه‌ژن، ۱۹۰۰ متر، ۱۳۵۵/۲/۸، بدون شماره، پیوه‌ژن، ۱۸۰۰ متر، ۱۳٦٤/۲/۹، صفوی و جوهرچی ۱۲۳۵٦؛ تلقور، ۱۵۵۰متر ، ۱۳٦٤/۲/۲۸، آیت‌الهی و جوهرچی ۱۲۹۹۲؛ دهبار،۱۷۰۰ متر، ۱۳٦٤/۲/۸، صفوی و جوهرچی ۱۲۳۲٦، زشک، ۱۸۰۰ متر ، ۱۳٦٤/۲/۱۵، صفوی و جوهرچی ۱۲۵۷۱؛ کوه‌های غار مغان ۱۹۰۰ متر، ۱۳۷۰/۲/۳۱، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۳۸٤؛ کیلومتر ۷۰ جاده کلات، ۱٦۰۰ متر، ۲/۲۱/ ۱۳۷٤، فقیه‌نیا و زنگویی ۲٤٦۸۹. شمال سد کارده، روستای آل، ۱۷۰۰ متر، ۱۳۷٤/۲/۳، فقیه‌نیا و زنگویی ۲٤۹۹۲؛ کلات، ۱۳۷٦/۲/٤، عباسی و رنجبر ٦۹۰۷؛ ارتفاعات دهبار، روستای دهبار، ۲۲٦۰ متر، ۱۳٦۹/۲/۲۹، شاد، وفایی و پژمان ۱۱۱٦، ارتفاعات شرق زشک، شمال کنگ ، ۲۰۰۰ متر، ۱۳۷۵/۲/۲٦، موسوی و حمیدی ۵۱۱۱؛ ارتفاعات جنوب شرقی ده عارفی،۱۱۰۰متر، ۱۳٦٤/۲/۷، صفوی و جوهرچی۱۲۲۸۱؛ مج به بینالود، کیلومتر ۱۲ ،۱۸۰۰ تا۲۰۰۰متر،۱۳۷۱/۳/۳۱، جوهرچی و زنگویی ۲۲۰۱۷ .- **نیشابور:** شیب جنوبی رشته کوه بینالود، حدفاصل بار و بقیع، ۱۷۰۰متر، ۱۳۷۷/۲/۲، امیرآبادی‌زاده و ثقفی ٦٦۵۷؛ کیلومتر ۱۲ جاده دیزباد علیا،۱۷۰۰تا۱۸۰۰ متر، ۱۳۷۵/۲/۳۰، رافعی و زنگویی ۲٦۹۲۳؛ سرولایت، بین عبداله گیو و گلبین، ۱٤۰۰ متر، ۱۳۸۱/۲/۹، جوهرچی ۳٤۰۵٦.

3. V. variabilis Freyn & Sint.

پراکندگی در ایران: شمال، شمال غرب، غرب، مرکز و شمال شرق.

توجه: این گونه برای نخستین بار برای فلور خراسان گزارش می‌شود.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: بین درکش و هاور، ۱٦۰۰ متر، ۱۳۷۹/٤/۱۲، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۳۰٤۵، درکش،کافی مختار، ۲۰۰۰-۲۱۰۰ متر، ۳/۳۱ ۱۳۸۳، جوهرچی و آیدانی ۳۵٦۱۲.

4.V. villosa Roth.

-subsp.**villosa**

پراکندگی در ایران: شمال، شمال غرب، غرب، مرکز، شمال شرق ، شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: هاور،۱۰۰۰متر،۱۳۷۹/۲/۲۱، جوهرچی و زنگویی۳۲۷۸۹؛ یک کیلومتری شرق قاضی،۱۳٦٤/٤/۱۱، جوهرچی و زنگویی۱۳۳۱۰؛ دو طرف جاده قتلیش به قاضی،حدود ۷ کیلومتری قتلیش، روی تپه،۱۵۰۰متر،۱۳٦۰/٤/۱۱، قریشی‌الحسینیG۱۲۳۱؛ آق‌تپه، ۱۰۰۰ متر، ۱۳۷۷/۳/۷،

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

حجت و زنگویی ۳۱۰۱۱. **اسفراین:** جاده اردغان، کیلومتر ۲۳،۱۷۰۰متر، ۱۳٦٤/٤/۲۸، آیت‌الهی و رضایی ۱۱٤۷۷.- **شیروان:** ملکانلو،۱٦۰۰متر، ۱۳٦۹/٤/۱۷، فقیه‌نیا و زنگویی۱۸۸۵۹.

پراکندگی در خراسان رضوی: چناران: چشمه گیلاس،۱۰۹۰متر، ۱۳٦٤/۹/٦، آیت‌الهی و جوهرچی ۱۳٦٤۳؛ فریزی به کوه‌های بینالود،دهنه جاجی،۱۷۰۰متر،۱۳۷۳/۳/۱۱، فقیه‌نیاومهرور ۲٤۰۹۲.- **مشهد:** آقنج به شریف آباد، بزمیش،۱۵۰۰متر،۱۳۷۳/۳/۱۲، فقیه‌نیا و مهرور ۲٤۱۳۱؛ گوشکان علیا، زمین و باغ کنار مسجد،۱۳۵۰ متر، ۱۳٦۰/٤/۱٦، قریشی‌الحسینیG ۱۲٦۷؛ نزدیک شاندیز، ۱۳٦۱/۷/۲۹رضایی، بدون شماره؛ بلوار تلویزیون، ۱۰۰۰ متر، ۱۳٦۳/۳/۵، جوهرچی ۱۱۲۰٤.- **فریمان:** شاهان گرماب به خارزار، ۱۱۵۰ متر، ۱۳۷۵/۷/٤، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۷۸٤۰؛ کیلومتر ۲٤ جاده باخرز،۱۳٦۳/۲/۲۵، آیت‌الهی و ماه وان ۱۱۱۰۲.- **نیشابور:** صومعه، ۱۳۵۰ متر، ۱۳۷۰/٤/۵، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۹۰۹.- **کاشمر:** ۵ کیلومتری جاده کاشمر، خرمن گاه،۱۳۰۰متر، ۱۳٦۰/۳/٦، ذکایی۹۵۷.- **تربت حیدریه:** روستای رود معجن،۱۷۵۰متر، ۱۳٦٦/۵/۱، آیت الهی و زنگویی۱۵۵۹۵.

5. V. monantha Retz.

پراکندگی در ایران: شمال، شمال غرب، غرب، مرکز، شمال شرق، جنوب و جنوب شرق.

پراکندگی در خراسان رضوی: قوچان: کپکان،۱۵۵۰ متر،۱۳۷٦/۲/۱۰، جوهرچی و زنگویی۱٦۲٦۱.- **مشهد:** روستای تبادکوه، ۱۲۰۰ متر، ۱۳۷۲/۳/۹، جوهرچی و زنگویی ۲۳۲۵۸؛ بین چهچهه و نیشابورک (تپه‌های دوراهی نیازی)، ٤۵۰ متر، ۱۳٦۸/۲/۳۱، جوهرچی و زنگویی ۱۷٤٤۳؛ ٤ کیلومتری شرق سنگانه به طرف چهچهه، ٤۰۰ متر، ۱۳٦۸/۲/۳۰، جوهرچی و زنگویی ۱۷٤۳۰؛ جاده سنگانه، زیلاده، ۷٤۰ متر، ۱۳٦۸/۲/۳۰، جوهرچی و زنگویی ۱۷٤۲۰؛ جاده سرخس، کوه‌های شرق رادار (ارتفاعات شمال مرغ پردک) ۱۰۰۰ متر، ۱۳٦٤/۲/٤، جوهرچی و صفوی ۱۲۲۵۹.- **سرخس:** شیرتپه، ۲۵۰ متر، ۱۳٦۷/۱/۲٦، جوهرچی و زنگویی ۱٦۱۲۸؛ ۱۰کیلومتری سرخس، ۳۰۰ متر، ۱۳٦٤/۱/۲۷، آیت‌الهی و رضایی ۱۱۹۹۵؛ ٦۰ کیلومتری سرخس، ٦۰۰ متر، ۱۳۷۰/۲/۳، فقیه‌نیا و زنگویی ۱۹٤۹۸؛ جاده چکودر به‌چاله زرد،٥٦۰متر، ۱۳٦۵/۲/۷، آیت‌الهی و زنگویی ۱۳۹۲۰؛ چهل کیلومتری سرخس، ابتدای جاده دق بهلول، ۳۰۰ متر، ۱۳۷۸/۱/۲۳، حجت و زنگویی ۳۱۸۹۸؛ بعد از مزدوران به سمت سرخس، کیلومتر ۱٤، ۱۳٦۵/۲/۷، آیت‌الهی و زنگویی ۱۳۹۰٦؛ سه راهی بزنگان، ٦۵۰ متر، ۱۳۷۰/۲/۲، فقیه‌نیا و زنگویی ۱۹٤۱۷؛ از دوراهی صالح‌آباد به آق‌دربند، ٦۰۰تا۷۰۰متر، ۱۳۷۳/۱/۲۸، لطفی و موسوی ۲۵۹٦.- **کاشمر:** بردسکن، روستای برجک، ۱۲۰۰ متر، ۱۳٦۹/۱۲/۱٦، فقیه‌نیا و زنگویی۱۸٤۰۲.- **تربت جام:** ۳۵ کیلومتری تایباد، ۱۰۵۰ متر، ۱۳٦۹/۱/۲۹، فقیه‌نیا و زنگویی ۱۸۲۱۷.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

پراکندگی در شهرستان طبس: به‌سمت دیهوک، نزدیک روستای اصفهک، ۱۰۰۰ متر، ۱۳۷۱/۱۲/۱۸، پاریاب و موسوی ۱۷۰۵.

6. V. cappadocica Boiss. & Bal.

توجه: این گونه قبلاً از نواحی غربی، مرکزی و شرقی ایران جمع آوری و گزارش شده است و برای نخستین بار از خراسان گزارش می‌شود.

پراکندگی در ایران: غرب، مرکز، شمال شرق و شرق.

پراکندگی در خراسان شمالی: شیروان: ایستگاه تحقیقات دیم، سیساب، ۱٤٥۰متر، ۱۳٦۷/۳/۲٦، جوهرچی و زنگویی ۱٦٦۹۱.

پراکندگی در خراسان رضوی: درگز: زینه دانلو، ۱۰۰۰ متر، ۱۳٦۷/۲/۱۱، جوهرچی و زنگویی ۱٦٤۰۲.- **مشهد:** کلات، بین زاوین و چنار، ٥ کیلومتری جنوب زاوین، ۱۱٥۰متر،۱۳٦٤/۲/۳۰، جوهرچی و آیت‌الهی ۱۲۱۲۷.- **تربت حیدریه:** کیلومتر۳ بایگ به رود معجن، ۱٥۰۰ متر، ۱۳۷۱/۲/۲٥، رافعی و زنگویی ۲٦۸۲۹.

7. V. ervilia (L.) Willd.

پراکندگی در ایران: شمال ، غرب ، مرکز، شمال شرق ، شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان رضوی: مشهد: دامنه جنوبی اژدرکوه، روستای جغری، ۱۳۰۰ متر، ۱۲۷۲/۳/۹، جوهرچی و زنگویی ۲۳۲۲۹؛ به‌سمت مغان، دوراهی سربرج، ۱٥۰۰ متر، ۱۳۷۰/۲/۳۱، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۳۳۱؛ کوه‌های غار مغان، ۱۹۰۰ متر، ۱۳۷۰/۲/۳۱، فقیه‌نیا و زنگویی، ۲۰۳٦۷؛ حوالی دهبار، قلعه‌زو، ۱۸۰۰ متر، ۱۳٦۲/٤/٥، رضایی و ماه‌وان ۱۰٥۳٤؛ بین زشک و دولت‌آباد، ۱۳٦۸/۳/٥، راشد، متفرقه ۱۰.- **نیشابور:** سر ولایت، کوه‌های شرقی چکنه علیا، ۱۷٥۰ متر، ۱۳٦۹/۲/۲۳، جوهرچی و فقیه‌نیا ۱۸٥۳۷.- **تربت حیدریه:** کیلومتر ٦ فدیهه به رود معجن، ۱٦۰۰ متر ۷۷/۲/۱۲، امیرآبادی و رنجبر ۷۰۸۸؛ کیلومتر ۷ فدیهه به رود معجن، ۱٦۱۰ متر۱۳۷٥/۲/۲٥، رافعی و زنگویی ۲٦۸۰۹.- **تربت جام:** کردیان،۱٥۰۰ تا۱٦۰۰متر، ۱۳٦٤/۲/۱۱، آیت‌الهی ۱۲٤۷۷.- **کاشمر:** به سمت شادمهر، خوش دره، ۱۲٥۰ متر، ۱۳۷٥/۱۲/٦، فقیه‌نیا و زنگویی ۲٦٦۲٥.

8. V. truncatula Fisch.ex M. B.

توجه : این گونه برای نخستین بار برای فلور خراسان گزارش می‌شود.

پراکندگی در ایران : شمال و شمال غرب.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: بین هاور و برفندیل، ۱۷۰۰ تا ۱۹۰۰ متر، ۱۳۸۳/۳/۱۷، جوهرچی وآیدانی۳۵۵۰۱.

9. V. hyrcanica Fisch. & C.A.Mey.

پراکندگی در ایران: شمال غرب، غرب، مرکز، شمال شرق و شرق.

پراکندگی در خراسان شمالی: فاروج: بین تبریان و چورکخانه (اولنگ)، ۲۱۰۰متر،۱۳٦٥/٤/۱۲، جوهرچی و زنگویی ۱۳۷٤٥.

پراکندگی در خراسان رضوی: قوچان: رهورد به آسیبلاغ،۱٦۰۰ متر،۱۳۷۷/۳/۲۰، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۱٤۹۲ **مشهد:** شمال‌غربی کارده، بلغور، ۱۷۵۰ متر، ۱۳۷۵/٤/۳، فقیه‌نیا و زنگویی۲۷۵۲۰. - **تربت حیدریه:** کیلومتر ۸ جاده خواف،۱۳٦۳/۲/۲۳، آیت‌الهی و ماه وان ۱۱۰۲۸.- **کاشمر:** غرب ریوش، بین طرق و کلاته تیمور، ۱۵۰۰ متر،۱۳۷۸/۳/٤، حجت و زنگویی ۳۲۵۷۸.

پراکندگی در خراسان جنوبی: قاین: شیرمرغ به تجن، بازار،۱۸۰۰ متر، ۱۳۷۷/۳/۲، رافعی و حسین‌زاده ۳۰۸۹۸.

10. V. peregrina L.

پراکندگی در ایران: شمال، شمال غرب، غرب، مرکز، شمال شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: قلعه شیخ به سرخ زو، ۱۳۰۰ متر، ۱۳۷۱/۲/۲۰، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۱٦٦۸؛ کیلومتر ٦ جاده ناوه به قتلیش، ۱۳۵۰ متر، ۱۳۷۵/۳/۲۱، رافعی و زنگویی ۲۷۱۷٤؛ گردنه بدرانلو، ۱۳۵۰ متر، ۱۳٦۳/۳/۹، جوهرچی و زنگویی ۱۱٤۱۸؛ ابتدای جاده راز، ۱۱۰۰ متر، ۱۳۷۷/۳/۹، حجت و زنگویی ۳۱۱۰٤؛ بین قوری میدان و دشتک، ٦۵۰ تا۷۰۰ متر، ۱۳۸۰/۲/۸، جوهرچی و زنگویی ۳۳٤۱۵. - **شیروان:** ایستگاه تحقیقات دیم خراسان، سیساب، ۱٤۵۰متر، ۱۳٦۷/۲/۲٦، جوهرچی و زنگویی ۱٦٦۳. **پراکندگی در خراسان رضوی: قوچان:** بین دربند و قرچه، ۱٤۰۰ متر، ۱۳۷۷/۳/۱٦، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۱۲۷۸.- **درگز:** کوه‌های قرخ‌قز، ٤۵۰متر، ۱۳٦۷/۲/۱۲، جوهرچی و زنگویی ۱٦۵۰۸. حاتم قلعه، ۳۰۰ متر، ۱۳۷۲/۲/۲٦، جوهرچی و زنگویی ۲۳۱۳٦؛ تندوره، بین شکرآب و چهل‌میر، ۱۰۰۰تا۱۳۰۰ متر، ۱۳۷۱/۲/۲۰، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۱٦٦۸؛ چهل‌میر،۱۰۰۰ تا۱۲۰۰ متر، ۱۳٦۰/۳/۱٤، قرشی‌الحسینی G ٦۵۳.- **مشهد:** پیوه‌ژن، ۲۰۰۰تا۲۳۰۰ متر، ۱۳۷۲/۳/۲٦، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۳۳۷۸؛ اژدرکوه (کوه‌های کارخانه سیمان)، ۱۱۵۰ متر، ۱۳۷۲/۳/۹، جوهرچی و زنگویی ۲۳۰٦؛ به‌سمت مغان، دوراهی سربرج، ۱۱۵۰ متر، ۱۳۷۰/۲/۳۱، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۳٤۷؛ تلقور، ۱۵۵۰متر، ۱۳٦٤/۲/۲۸، آیت الهی و جوهرچی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

۱۳۰۰۸؛ شمال غربی کارده، بلغور، ۱۷۵۰ متر، ۱۳۷۵/٤/۳، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۷۵۱۹.- **سرخس:** پل خاتون، ۵۰۰ متر، ۱۳۷۱/۲/٦، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۱۵۱۳.- **فریمان:** (چهار تک‌آب) چهارتا گاو، ۱۷۰۰ تا ۲۰۰۰متر، ۱۳٦۳/۳/۷، آیت‌الهی و ماه وان ۱۱۲۹۵؛ کیلومتر ۳۳ جاده کله منار، ۲۳۰۰ متر، ۱۳٦۰/۲/۲۳، ذکایی و جوهرچی ۹۰۳.- **کاشمر:** کیلومتر ۱۰ جاده شادمهر، خوش‌دره، ۱۲۵۰ متر، ۱۳۷۵/۲/۱٦، فقیه‌نیا و زنگویی ۲٦٦٤٦.

11. V. sativa L.

کلید واریته‌ها

- گل‌ها به‌طول بیش‌تر از ۱۲میلی‌متر. برگچه به اشکال مختلف باعرض بیش‌تر از ٤میلی‌متر.....var**. sativa**

- گل‌ها حداکثر به‌طول ۱٤ میلی‌متر. برگچه مستطیلی - خطی باریک با عرض کم‌تر از ٤ میلی‌متر.....

var**. angustifolia**…….....

-- var**. sative**

پراکندگی در ایران: شمال، شمال غرب، غرب، شمال شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان: مشهد: کلات نادری، خان زو، اورتکند،۱۵۵۰متر،۱۳۷۳/۳/۱۹، فقیه‌نیا و زنگویی ۲٤۱٦٤؛ ۱۰ کیلومتری جاده مشهد به کلات، ۱۱۰۰متر،۱۳۷۷/۲/۱۲، امیرآبادی زاده و رنجبر ۷۰۸۱؛ بخش شمالی ارتفاعات بینالود، زشک،۱۸۰۰متر،۱۳٦۷/۲/۳، ثقفی، رمضانی وپژمان ۲٦۹.- **فریمان:**۷ کیلومتری شاهان گرماب، ۱۵۰۰متر،۱۳۵٤/۲/٤، زرگری za۲٦.

پراکندگی در خراسانجنوبی: بیرجند: استخرچهار ده بالا، دامنه جنوبی، ۱٦۵۰متر،□۱۳٦۰/۱/۲۷، ذکایی و قرشی‌الحسینی۵۲۲؛ جنوب شرقی بیرجند، برزج،۲۲۰۰متر، ۱۳۷۷/۲/۱۰، فقیه‌نیا و زنگویی۳۰۲۵٤

--**var. angustifolia** L.

پراکندگی در ایران: شمال، شمال غرب، شمال شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: ابتدای جاده راز، ۱۱۰۰ متر، ۱۳۷۷/۳/۹، حجت و زنگویی ۳۱۱۰۵.- **درگز:** تندوره، بین شکرآب و چهل میر، ۱۰۰۰تا ۱۳۰۰متر، ۱۳۷۰/٦/۳، جوهرچی و زنگویی ۲۰٤۹۷.

پراکندگی در خراسان رضوی: مشهد: جاده آق دربند، جنب پاسگاه دربند، ٦۰۰ متر، ۱۳۷۲/۳/۸، جوهرچی و زنگویی ۲۳۱۷۲؛ جنوب کلات نادری، بین اورتکند و خان‌زو، ۱٤۰۰ متر، ۱۳۸۱/۳/۲۰، جوهرچی ۳٤۱۹۰؛ کلات نادری به ارچنگان، کیلومتر ۱۰، ۱۱۰۰ متر، ۱۳۷٦/۳/۱۱، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۸۹۵۵.- **سرخس:** جاده

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

سرخس، کوه‌های قرقره، ۱۰۰۰متر، ۱۳۷۱/۳/۹، جوهرچی و زنگویی ۲۱۹۳۷.- **گناباد:** ۳۲ کیلومتری گناباد به سمت فردوس، ابتدای روستای کج‌آباد، ۱۸۰۰ متر، ۱۳۷۷/۲/۲۱، رافعی و زنگویی ۳۰۶۰۱.

عدس، موجی (3. Lens)

گیاهانی یک‌ساله، کوتاه قد، افراشته تا نیمه خوابیده؛ اغلب منشعب، کرکدار تا کم کرک.گوشواره‌ها نیمه تبرزینی تا تخم مرغی ـ سر نیزه‌ای یا مثلثی باریک ؛ برگ‌ها شانه‌ای زوج با محور برگی منتهی به سیخک یا پیچک ساده یا منشعب یا شانه‌ای فرد و محور برگی منتهی به یک برگچه. گل‌آذین محوری ۱ تا ٤ گلی کوتاه. جام گل آبی، زرد، صورتی یا سفید. نیام لوزی پهن و متورم، فشرده، شکوفا، بدون کرک تا کرکدار، ۱ تا ۲ به‌ندرت تا ۳ دانه‌ای. دانه‌ها عدسی شکل.

کلید شناسایی گونه‌های جنس Lens

۱- برگچه‌ها ٥ تا ۷ و به ندرت ٤ یا ۸ جفت. دمگل‌آذین از برگ در بر گیرنده کوتاه تر یا هم‌قد آن. نیام به طول ۱۰ تا۱۳ به‌ندرت ۹ تا ۱٦ و عرض٥ تا ۷ به‌ندرت تا ۸ میلی‌متر. دانه‌ها به قطر ٤ تا ٦میلی‌متر

1. L. culinaris.....

ـ برگچه‌ها ۳ تا ٥ جفت. دمگل‌آذین بلندتر از برگ‌های در بر گیرنده یا هم قد آن. نیام به طول ۸ تا ۱۰ گاهی ۱۲ وعرض ٤ تا ٥ میلی‌متر.دانه‌ها به قطر ۲ تا ۳/٥ میلی‌متر..... ۲

۲. محور برگی منتهی به پیچک ساده یا سیخک بلند. کاسه کم و بیش هم طول جام گل؛ دندانه‌های کاسه از ۳ برابر طول لوله بلندتر.....**2. L. orientalis**

ـ محور برگی منتهی به سیخک کوتاه یا به‌ندرت برگچه انتهایی. طول کاسه از جام گل کوتاه‌تر؛ دندانه‌های کاسه کم و بیش دو برابر طول لوله .....**3. L. cyanea**

1. L. culinaris Medicus

توجه: این گونه برای اولین بار از شمال شرقی کشور دراستان خراسان گزارش می‌شود.

پراکندگی در ایران: شمال، غرب مرکز، شمال شرق، جنوب و جنوب شرق.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: بین‌هاور و شقان، آق بابا،۱۸۰۰متر،۱۳۷۹/٤/۱۳، فقیه‌نیا و زنگویی ۳۳۰۷۰؛ گردنه بدرانلو، نزدیک دکل مخابرات، ۱۳۵۰ متر، ۱۳٦۸/٤/٤، فقیه‌نیا و زنگویی ۱۷۸۱٤.

پراکندگی در خراسان رضوی: قوچان: شمال عمارت،۲۰۰۰ متر، ۱۳۷٦/٤/۲٤، حجت و زنگویی۲۹٦۸۰.- **مشهد:** به سمت کلات، ۱۰ کیلومتری شمال گوجگی، ۱۷۰۰ متر،۱۳۷۰/۳/۲۹، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۸٥٤.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

پراکندگی در خراسان جنوبی: فردوس: جاده بشرویه به طبس، کیلومتر ۵ جاده عشق‌آباد، ۱۲۰۰متر، ۱۳۷۱/۲/۱٤، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۱٦۰۱.

2. L. orientalis (Boiss.) Hand.-Mzt.

پراکندگی در ایران: شمال غرب، غرب، مرکزو شمال شرق.

پراکندگی در خراسان شمالی: فاروج: فاروج به اوغاز کهنه، قلعه صفا کلاته بابا، ۱۹۰۰متر، ۱۳۷٦/٤/۲، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۹۳۸۷.

پراکندگی در خراسان رضوی: چناران: فریزی، دامنه کوه‌های بینالود، حیاطه شعبان، ۱۸۰۰ متر، ۱۳۷۲/۳/۲۵، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۳۳٦۳؛ دهنه اخلمد، کوه‌های سمت چپ، ۱۵۵۰متر، ۱۳۷٤/۲/۲۱، آیت‌الهی و رضایی ۱۲۷۱؛ رادکان، کوه‌های بارو، ۱۵۰۰متر، ۱۳٦٤/۲/۲۲، آیت الهی و زنگویی۱۲۷۵۷.- **نیشابور:** سر و لایت، کوه‌های شرقی چکنه علیا، ۱۷۵۰متر، ۱۳٦۹/۲/۲۳، جوهرچی و فقیه‌نیا ۱۸۵۳۸؛ اطراف آبشار روستای بار، ۱۸۵۰ تا ۱۹۰۰متر، ۱۳۷۵/۲/۳۱، ۲۷۰۲٤. - **تربت حیدریه:** کیلومتر ۳ بایگ به رود معجن، ۱۵۰۰متر، ۱۳۷۵/۲/۲۵، رافعی و زنگویی۲٦۸۵۵.

3. L. cyanea (Boiss. & Hohen.) Alef.

پراکندگی در ایران: شمال و شمال غرب، مرکز، شمال شرق و جنوب.

پراکندگی درخراسان شمالی: بجنورد: بین عشق‌آباد و کال ایمانی، ۹۵۰متر، ۱۳۸۰/۱/۲۸، جوهرچی و زنگویی ۳۳۲۲۷.- **شیروان:** ایستگاه تحقیقات دیم خراسان، سیساب، ۱٤۵۰متر، ۱۳٦۷/۲/۲٦، جوهرچی و زنگویی ۱٦٦۳۹.

خلر، سنگینک (4. Lathyrus)

گیاهانی علفی، یکساله، دوساله یا چند ساله، افراشته یا نیمه افراشته تا خوابیده؛ ساده یا منشعب، انشعابات بالا رونده، با بال‌های برگ مانند یا بدون بال، برگ‌ها شانه‌ای زوج با محور برگی منتهی به پیچک ساده یا منشعب یا سیخک، به ندرت شانه‌ای فرد؛ برگچه یک یا چند جفت یا کاهش یافته به‌دمبرگ‌ها یا گوشواره‌های برگ مانند بزرگ و علفی. گل‌آذین خوشه‌ای یا گل‌ها منفرد.گل‌ها اغلب بزرگ. کاسه گل منظم یا نامنظم. جام گل قرمز، آبی یا زرد. نیام کم و بیش دراز، خطی یا مستطیلی ـ لوزوی، فشرده، در حاشیه بالایی بالدار، شکوفا به‌ندرت ناشکوفا، منتهی به منقار. دانه‌ها کروی.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

کلید شناسایی گونه‌های جنس Lathyrus

۱. گوشواره‌ها بزرگ و برگ مانند؛ برگ‌ها فاقد برگچه و کاهش یافته به پیچک..... **2. L. aphaca**

- گواشواره‌ها کوچک؛ برگ‌ها دارای برگچه توسعه یافته ۲

۲. گل‌آذین چند گلی..... **1. L. pratensis**

- گل‌آذین یک به‌ندرت ۲گلی..... ۳

۳. ساقه بالدار..... ٤

- ساقه بدون بال..... ۵

٤. حاشیه بالایی میوه با رگ‌های جانبی نمو یافته به‌صورت بال‌های مشخص با ۱/۵ تا ۲ میلی‌مترعرض. درفش به‌طول ۱۵ میلی‌متر یا بیش‌تر..... **6. L. sativus**

- حاشیه بالایی میوه با رگ‌های جانبی ناوی که برآمده‌تر از شکاف بالایی میوه نیست. درفش به‌طول ۱۳ میلی‌متریاکم‌تر..... **5. L. cicera**

۵. گل‌ها قرمز؛ دمگل سیخک دا ر..... **3. L. sphaericus**

- گل‌ها آبی - بنفش؛ دمگل فاقد سیخک..... **4. L. inconspicuus**

1. L. pratensis L.

توجه: این گونه برای نخستین باربرای فلور خراسان گزارش می‌شود.

پراکندگی در ایران: شمال. شمال غرب، مرکز و شمال شرق.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد : آلمه،۱۵۰۰متر، ۱۳٦۳/۵/۲٤، آیت‌الهی و زنگویی۱۱٦۱۰.

2. L. aphaca L.

کلید واریته‌ها

- دمگل‌آذین ۱ تا ۲برابر طول گوشواره‌ها.گل‌ها منفرد..... var. **aphaca**

- دمگل‌آذین به‌طول ۲ تا ۳ به‌ندرت تا ٤ برابر طول گوشواره‌ها. گل‌ها منفرد و دوتایی..... var. **biflorus**

--var. **aphaca**

پراکندگی در ایران: شمال، شمال غرب، غرب، مرکز و شمال شرق.

پراکندگی در خراسان رضوی: درگز: پارک ملی تندوره، ورودی چهل‌میر، ۹۳۵ متر، ۱۳۸۳/۲/۲۲، معماریانی و زنگویی۳۵۳۵۵. **چناران:** گلمکان، قلعه پایه، ۱٤۰۰ متر، ۱۳٦۲/۳/۱۳، قرشی‌الحسینی و بخشوده ۱۰۳٤۵.- **نیشابور:** بار، ۱٦۵۰ متر، ۱۳٦۷/۳/۲۹، جوهرچی و زنگویی ۱٦۹٤۲؛ صومعه، ۱۳۵۰ متر، ۱۳۷۰/٤/۵، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۹۰٤.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

--var**. biflorus** Post.

توجه: این واریته برای نخستین بار از خراسان گزارش می‌شود.

پراکندگی در ایران: شمال، شمال غرب، غرب، شمال شرق، شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان: مشهد: نرسیده به پیوه‌ژن،۱۸۰۰ متر، ۱۳٦۲/۳/۱۸، رضایی و زنگویی۱۰۳۹۷؛ جنوب کلات نادری، بین اورتکند و خان زو، ۱٤۰۰ متر، ۱۳۸۱/۳/۲۰، جوهرچی ۳٤۲۰۳. - **فریمان:** (چهار تک آب) چهار تا گاو، ۱۷۰۰ تا ۲۰۰۰متر، ۱۳٦۳/۳/۷، آیت الهی و ماه وان۱۱۳۱۰.- **کاشمر:** ارتفاعات قلعه جوق، ۱٤۰۰ متر، ۱۳۷٦/۳/۷، حجت و زنگوئی ۲۸۸۹۱.

3. **L. sphaericus** Retz.

پراکندگی در ایران: شمال، غرب و شمال شرق.

پراکندگی در خراسان: بجنورد: جاده بجنورد به سمت آلمه، کیلومتر۷۵، ۱۲۵۰متر،۱۳۷۷/۳/۷، حجت و زنگویی ۳۱۰۳۱؛ بین عشق‌آباد و کال ایمانی، ۹۵۰ متر، ۱۳۸۰/۱/۲۸، جوهرچی و زنگویی ۳۳۲۳۵.

4. L. inconspicuous L.

پراکندگی در ایران: شمال غرب، مرکز، شمال شرق، شرق و جنوب.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: به سمت آلمه، کیلومتر۷۵، ۱۲۵۰ متر، ۱۳۷۷/۳/۷، حجت و زنگویی ۳۱۰٤۹ ؛ نوده به اسفیدان، کیلومتر ٦، ۱۵۰۰ متر، ۱۳۷۷/۳/۲٤، رافعی و زنگویی ۳۱۵۷۹.- **شیروان:** ایستگاه تحقیقات دیم خراسان، سیساب،۱٤۵۰ متر، ۱۳٦۷/۲/۲٦، جوهرچی و زنگویی ۱٦٦٤۱.

پراکندگی در خراسان رضوی: درگز: گدگانلو، ۱۲۰۰ متر، ۱۳٦۷/۲/۱۱، جوهرچی و زنگویی ۱٦۳۸٤.- **چناران:** کوه‌های بارو، ۱۳٦٤/۲/۲۲، آیت‌الهی و زنگویی ۱۲۷۵۸. فریزی، دامنه کوه‌های بینالود، حیاطه شعبان، ۱۸۰۰متر، ۱۳۷۲/۳/۲۵، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۳۳۵۹.- **مشهد:** تلقور،۱۵۵۰ متر، ۱۳٦٤/۲/۲۸ ، آیت‌الهی و جوهرچی ۱۳۰۱۷؛ کلات‌نادری، بین جلیل‌آباد و قلعه نو، ۱۰۵۰ متر، ۱۳٦۸/۲/٤، جوهرچی و زنگویی ۱۷۱۷۰.- **فریمان:** جاده کله منار، کیلومتر ۳۳، ۲۳۰۰ متر، ۱۳٦۰/۲/۲۳، ذکایی و جوهرچی ۹۰٦.- **نیشابور:** سرولایت، کوه‌های شرق چکنه علیا، ۱۷۵۰ متر، ۱۳٦۹/۲/۲۳، فقیه‌نیا و جوهرچی؛ غرب دیزباد علیا، ۲۱۰۰ متر، ۱۳۷۷/۲/۳۱، پاریاب و کتابی ۷۵۸٦ .- **کاشمر:** ۱۰ کیلومتری شادمهر، خوش دره، ۱۲۵۰ متر، ۱۳۷۵/۲/۱٦، فقیه‌نیا و زنگویی ۲٦٦۲٦؛ ۱۵ کیلومتری جاده نیشابور، ۱۳۰۰ متر، ۱۳۸۱/۲/۲، فقیه‌نیا

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

و زنگویی ۳٤۰۲۷. - **تربت حیدریه:** کیلومتر ٦ فدیهه به رود معجن، ۱۷۵۰ متر، ۱۳۷۷/۲/۱۳، امیرآبادی و رنجبر ۷۰۸۷.- **تربت جام:** کردیان،۱۵۰۰تا۱٦۰۰متر، ۱۳٦٤/۲/۱۱، آیت‌الهی و زنگویی ۱۲٤۸۵.

5. L. cicera L.

پراکندگی در ایران: شمال،غرب، مرکز، شمال شرق، شرق وجنوب.

پراکندگی در خراسان شمالی: بجنورد: به سمت چمن بید، کیلومتر ٦۰، حیدرآباد، ۱۱۰۰ متر، ۱۳۷۱/۲/۲۱، فقیه‌نیا و زنگویی. ۲۱۷۲۷.

پراکندگی در خراسان رضوی: درگز: حاتم‌قلعه، ۳۰۰ متر، ۱۳۷۲/۲/۲٦، جوهرچی و زنگویی ۲۳۱۲۲.- **سرخس:** معدن آق‌دربند، ٦۵۰ متر، ۱۳۷۲/۳/۸، جوهرچی و زنگویی ۲۳۱۹۰. - **تربت حیدریه:** کامه علیا، ۱۷۰۰ متر، ۱۳۷۱/٤/۱۷، فقیه‌نیا و زنگویی۲۲۱۷۰؛ کدکن، کوه‌های برس، ۲۰۰۰ متر، ۱۳۷۰/۳/۲۲، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۰۷۱۲؛ بایگ، روستای بنای، ۱٤۰۰ متر، ۱۳۷۱/٤/۱۷، فقیه‌نیا و زنگویی ۲۲٤۱۹؛ به سمت خواف، کیلومتر ۸ ، ۱۳۰۰ متر، ۱۳٦۳/۲/۲۳، آیت‌الهی و ماه وان۱۱۰۱۱.- **گناباد:** به سمت فردوس، کیلومتر ۳۲، ابتدای روستای کج‌آباد، ۱۸۰۰متر، ۱۳۷۷/۲/۲۱، رافعی و زنگویی ۳۰٦۰۰.

6. L. sativus L.

پراکندگی در ایران: شمال غرب، غرب، مرکز، شمال شرق، جنوب و جنوب شرق

پراکندگی در خراسان رضوی: چناران: گوشکان علیا، زمین و باغ کنار مسجد،۱۳۵۰متر، ۱۳٦۰/٤/۱٦، قرشی‌الحسینی G۱۲٦۵.- **تربت حیدریه:** رود معجن،۱۷۵۰متر،۱۳٦٦/۵/۱، آیت‌الهی و زنگویی ۱۵۵۸۹.

پراکندگی در خراسان جنوبی: بیرجند: بند دره، ۱٦۵۰ متر، ۱۳۵٤/۲/۲۷، زرگری za۳۵.

نتایج وبحث

بر اساس بررسی، شناسایی و نام‌گذاری گیاهان جمع آوری شده *قبیله ماش* از سطح استان‌های خراسان تعداد ٤ گونه*نخود*، ۱۱ گونه*ماش*، ۳ گونه *عدس* و ۶ گونه *خلر* گزارش می‌شود.

- گونه‌های *Vicia cappadocica* و *Vicia truncatula* برای نخستین بار ازخراسان گزارش می‌شوند و گونه‌های*Vicia villosa*، *Vicia subvillosa* بیش‌ترین وگونه‌های*Vicia hyrcanica*، *Vicia cappadocica* و *Vicia truncatula* کم‌ترین پراکندگی را بین گونه‌های این جنس در خراسان نشان می‌دهند. همچنین گونه‌های این جنس بیش‌تر در نواحی شمال، شمال غربی و شمال شرقی خراسان منتشرند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

- گونه *Vicia pseudocassobica* Rech.f. همان طورکه در فلور ایران ذکر شده نمونه تیپ آن از منطقه‌ای به نام نورستان از کشور افغانستان معرفی شده است، در فلورا ایرانیکا پراکندگی زیادی از آن در استان خراسان گزارش شده است که محدوده پراکندگی این گونه در خراسان با گونه *V.venulosa Boiss.& Hohen.* بسیار نزدیک و در بعضی از موارد هم‌پوشانی دارد و با توجه به شباهت زیاد بین این دو گونه وتنها تفاوت در رنگ اجزای گل احتمال می‌رود نمونه‌های جمع آوری شده از ایران با نام *V. pseudocassubica Rech.f* همان گونه *V. venulosa Boiss.& Hohen.* باشد.
- گونه *Cicer kermanense Bornm.* برای نخستین بار برای فلور خراسان گزارش می‌شود. این گیاه از شهرستان بیرجند در استان خراسان جنوبی جمع‌آوری شده است.
- گونه *Medicus ens culinaris* که از نواحی شمالی و جنوبی خراسان رضوی جمع آوری شده است برای اولین بار از خراسان گزارش می‌شود.
- گونه‌های *Lathyrus sativus* از شمال و جنوب، *Lathyrus aphaca* var. *biflorus* Post. از شمال و مرکز و *Lathyrus sphaericus* Retz. از شمال خراسان گزارش‌های جدید برای استان‌های خراسان هستند.
- بیش‌ترین پراکندگی را گونه *Lathyrus inconspicuous* از بین گونه‌های این جنس در خراسان نشان می‌دهد.

منابع

۱. پاکروان، جلیلیان و نعمتی، *فلور ایران تیره پروانه آسا قبیله ماش*، جلد ۳۳(۱۳۷۹).

2. Sharifnia. F.,Farhani,T, & Salimpour, F. Micro-Macromorphological Study of the Genus Cicer(FABACEAE) in Iran in,*The Iranian Journal of Botany*, Vol.12(2)(2006).

3. Boissier, E., Tribus *Vicieae* Bornm. in *Flora Orientalis* Vol.2(1872).

4. Davis, P.H. (ed.), Tribus *Vicieae* in Flora of Turkey Vol.3 (1970).

5. Parsa, A., Tribus *Vicieae* Bornm. in *Flore de I'Iran* 2 Vol.2(1948).

6.Townsend, C.C. (ed.), Tribus *Vicieae* (Adans.) DC. in *Flora of Iraq* VOL. 3(1974).

7. Rechinger, K. H., *Papilionaceae* I. – *Vicieae* in *Flora Iranica* No.140(1979).

8. Shishkin, B.K.and Bobrov, E.G.(eds.), Tribus *Vicieae* Bornm.in *Fl. U.S.S.R.*Vol(1984).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]